

2. Стародубровская И., Мау В. Великие революции от Кромвеля до Путина / Ирина Викторовна Стародубровская, Владимир Александрович Мау; [2-ое изд.; пер. и доп.]. – М. : Вагриус, 2004. – 499 с.
3. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах / С. Хантингтон. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.

Рассматривается осуществление современных революций, в рамках которых определяется то общее, которое объединяет современные и классические революции, а также выявляет то новое, что привнесли «цветные» революции в мировой политический процесс в последние десятилетия.

The modern revolutions in which is defined in common, that the classical component, which combines modern and classical revolution, but also reveals something new that brought the «color» revolutions in a world political process in the last decades are analyses .

Стаття надійшла до редакції 05.10.2015

УДК 323.23:81'272

Воробйова Г. Ю., КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ МЕТАФОР В ПЕРІОД «ЄВРОМАЙДАНУ»

У статті проаналізовані основні метафоричні конструкції, які використовували під час народного протистояння у Києві (2013-2014). У тексті акцентується увага на метафорі як складовій символічної структури народного протистояння. Також у статті наводяться приклади використання метафор як риторичної фігури у мові представників влади та опозиції.

Політичні метафори як інструмент впливу на масову свідомість розглядаються переважно у американській політичній думці, звідки вийшла політична лінгвістика. Вчені досліджували дискурсивні практики у газетних матеріалах під час Другої Світової Війни, яка виявила потужний потенціал символічного політичного мовлення. Велика кількість досліджень була пов'язана з вивчення особливостей політичної комунікації. Цей механізм яскраво проявився у період народних протистоянь у центрі Києва як реакція на політику четвертого президента України – Віктора Януковича.

Важливою характеристикою української національної системи політичної метафорології є розвиток в умовах діалектичної взаємодії

тенденції до оновлення метафоричного арсеналу і тенденції до його традиційності.

Важливою особливістю політичної метафори в політичній комунікації сучасної України є те, що переважно використовуються іменникові метафоричні моделі. Іменникова метафора надає політичній реальності найбільш стійкої характеристики-оцінки. Невисока частотність прикметникової метафори пов'язана з тим, що прикметник у ролі залежного члена словосполучення може залишатися поза увагою читача.

Американські дослідники довели, що під час революцій «метафоричні бурі» зазвичай співпадають за часом з періодами політичних потрясінь, а «метафоричні затишшя» характерні для періодів політичної стабільності. Максимальну метафоричну активність при обговоренні політичного життя проявляє опозиція, тоді як провладні політики уникають надмірної метафоричної агресивності. «Метафоричні затишшя» зазвичай починаються в комунікації правлячої партії, а «метафоричні бурі» – у виступах радикальної непарламентської опозиції.

У книзі «Політична мова та метафора. Інтерпретація та зміна світу», за редакцією професора політичної теорії в Університеті Брістоля Террелла Карвера та викладача політичної теорії факультету соціальних наук, Університету Любляна Дж. Пікало, уперше розробляються нові методологічні підходи для розуміння та аналізу використання метафори в політичних науках і міжнародних відносин під час революційних змін [7, с.198].

У статті політичні метафори періоду народних протистоянь на «Євромайдані» розглядають через такі напрямки:

1. як риторична фігура у мові політика
2. як елемент брендингу держави на міжнародній арені
3. як символічна структура народного протистояння.

Подібні стихійні зібрання населення неможливі без символічного обрамлення, що виражалось в народній творчості, лозунгах та плакатах, з якими населення України приходило в Київ.

Американський дослідник Даг Стенвол у статті «Слизькі схили політичного дискурсу» показує, як це механічна група метафор працює конструктивно в політичному дискурсі, принаймні, двома способами. По-перше, метафора завжди констатує рух у майбутнє, по-друге, наводить аналогію з теперішнім. Цей процес проявився навіть в самій назві «Євромайдан» [7, с.201]. По-перше, як обраний народом рух до євроінтеграції, в якому проявився протест проти політичного руху нинішнього глави держави. У цьому руху проявилось прагнення українського народу до свободи, як одного з основних європейських

принципів, так і проти узурпації влади олігархічних кіл, які активно підтримував В. Янукович.

Варто розглянути перший пункт аналізу, окреслений вище, це – використання метафор в мові політиків під час виступів на «Євромайдані», прес-конференцій.

Різнобарвність використання політичних метафор у політичному дискурсі України періоду – осінь 2013 року – зима 2014 року зумовлена швидкою мінливістю позицій «влада-опозиція». Мається на увазі те, що при зміні політичних позицій, коли політична сила отримує легітимність і того періоду, коли вона лише прагне до цього і спрямовує діяльність для своєї, відбувається зміна риторики – горизонтальні метафори, які вказують на єднання з народом і близькість, змінюються на вертикальні, які мають авторитарний і наказовий характер [4, с. 45]. Як правило, перші метафори використовуються в іменниковій формі, а другі – в дієслівний причому наказового способу. Перші метафори – теперішнього часу які виражають нагальні потреби, а другі – умовного способу та.

Важливо згадати про такі особистості мовлення політиків, які на хвилі народних протистоянь вдало застосували лозунги та вислови, чим здобули собі перемогу у передвиборчій кампанії (президентські вибори 2014 року та парламентські). Таким прикладом може бути публічний виступ Володимира Парасюка, який закликав экс-президента Віктора Януковича остаточно скласти повноваження – для цього він у певний момент ескалації стихійних емоцій серед народу після оголошення про розгін Майдану і висуває остаточної ультиматум. Коли на виборах Парасюк піде на вибори – він матиме народний кредит довіри, використавши агресивний характер політичної метафорології, який був характерний для риторики та дій влади.

Використання політичних метафор між представниками влади і опозиції важливо розглядати у двох аспектах: коли політики виступали перед народом на Майдані і коли вони зустрічались з опонентами.

Найбільший інтерес для дослідження викликають мовні особливості політичних лідерів. Політичного актора сприймають як символ, у якому акумульовано культурні особливості та очікування суспільства [4, с.135]. Оскільки акцент у роботі робиться на образності та емоційності політичної мови, то варто розглядати публічне мовлення Ю.Тимошенко, зокрема публічний виступ на «Євромайдані» після звільнення з в'язниці.

Вона намагалась представити це як символічну структуру – її звільнення як політичного в'язня авторитарного режиму сприяло

перемозі свободи. Важливо відзначити, що Юлія Тимошенко, за звільнення якої постійно виступали європейські політики, як і в підтримку «Євромайдану» в Києві, намагалась створити символічний наратив з себе як політичної фігури. Недоліком було лиш те, що вона також була представником старої політичної еліти часів Януковича та Ющенка проти яких виступали українці на Майдані. Варто відзначити також, що в Україні сформувався специфічний символ політичного лідера як месії та богообраного, який повинен бути мучеником, що страждає за весь народ [4,с.78]. Від цього йде постійний перенос відповідальності на державу та президента, уряд, парламент, яким народ делегує свої повноваження. Лідеру ВО «Батьківщина» не вдалось реалізувати такий образ на сцені «Євромайдану» саме тому, що у нього були свої лідери та стихійна структура самоврядування. Таким чином вона скомпроментувала як своїх союзників, так і не врахувала всіх інших жінок у політичному процесі. Такий вплив був спрямований на емотивну сферу.

У більшості виступів Ю.Тимошенко позиціонує свою політичну діяльність як роботу архітектора, що будуватиме справедливість, правосуддя, нову країну.

Тимошенко цікаво обіграти цю ситуацію, що вона страждає за всю Україну, тому що сьогодні панує свавілля влади і корупції олігархічного меншини. Власне це в основному і зумовлює інтерес міжнародних організацій до цього процесу.

Після звільнення з в'язниці внаслідок прийняття закону Верховної Ради України від 24 лютого 2014 Тимошенко продовжує використовувати світлі квіти в образі лідера підкріплюється такими репліками: «Ми розпочинаємо процес очищення країни і я зроблю все для того, щоб брудні, тінюві гроші ніколи більше не були ключовим фактором української політики».

Отже, за допомогою лінгвістичних засобів та візуальних якорів Ю. Тимошенко впливає на слухачів, надаючи інформації певної забарвлення. Кожне слово, граматична структура, зокрема метафора, впливають на свідомість людини і викликають певну реакцію, спонукають до дій, тим самим знаходячи підтримку серед електорату.

Тимошенко активно використовує такий метод політичних комунікацій як використання сюжету, де існують герої і антигерої. У своїй промові, виголошеній після звільнення на Майдані, Тимошенко назвала всіх чиновників, причетних до масових розстрілів мирних демонстрантів на Майдані, «катами українського народу», і попросила вибачення перед українцями за всі нещастя, принесені минулою владою [9].

У період перебування лідера української опозиції у в'язниці активно формувався образ «змученого, репресованого політика, що свідчило про дефекти демократії як політичного режиму в Україні. У травні 2011 року, через рік, як Тимошенко програла Віктору Януковичу президентські вибори, її офіційно звинуватили в «зловживанні службовим становищем», а в серпні заарештували в залі суду. Кримінальні справи відкрили також проти декількох її колишніх чиновників. Це була кампанія, яку президент Віктор Янукович подав як «боротьбу з корупцією», а українська опозиція сприйняла як «політичне переслідування». Даний факт ще раз презентує тезу про те, що влада і опозиція в Україні формують фрагментарну дійсність, представляю політичні події з кардинально протилежних позицій.

Мучеництво Тимошенко було в центрі уваги медіа та мало величезний мобілізаційний вплив протягом перших місяців її ув'язнення: тисячі демонстрантів регулярно збиралися на вулицях Києва, щоб підтримати ув'язнену лідера опозиції. Слід зазначити, що образ ув'язненої Тимошенко не є статичним протягом останніх двох років.

Згодом Тимошенко почала транслювати з ув'язнення образ безкомпромісної супротивниці режиму, яка продовжує не визнавати легітимність президента Януковича.

Риторика Віктора Януковича стосовно нагоди з Юлією Тимошенко дозволила опозиції створити з неї мученика, що трансформувалося на Майдані в збірний образ постраждалих від політичних репресій. Тому зображення Юлії Тимошенко прикрасило новорічну революційну ялинку на Майдані.

Під впливом трансформації образу Юлії Тимошенко змінювалась риторика экс-президента України Віктора Януковича.

Якщо в перший рік правління Януковича здавалося, що обіцянку налагодити відносини і з Заходом, і зі Сходом, виконується цілком успішно, то 2011 приніс розчарування. «Холодна війна» з Росією за газ продовжується до цих пір, Захід обурений ув'язненням экс-прем'єра Юлії Тимошенко і судом над экс-міністром внутрішніх справ Юрієм Луценко. Україну звинувачують у переслідуванні опозиції. Президент ставив Росії ультиматуми аж до загрози «втратити Україну», однак пом'якшав після різкої реакції Заходу на вирок Юлії Володимирівні. І тут спроби лавірувати між ЄС і РФ стали очевидними, але неуспішними. Росія, яку не хвилює доля Тимошенко, але хвилює газ, не хоче поступатися Україні. Європа вимагає демократії, і не вірить президенту, погрожуючи йому міжнародною ізоляцією.

Велике значення на збільшення емоційності та стихійності народного зібрання на Майдані мала трансформація риторики Януковича стосовно вектора зовнішньої політики.

На Самміті ЄС экс-президент скаже про угоду з ЄС: «Я сказав, що якщо ви не готові підписувати цю угоду сьогодні, давайте почекаємо завтра, давайте післязавтра, давайте наберемося терпіння».

В українському суспільстві проходить масова агітація на підтримку процесів євроінтеграції, але за кілька днів до Саміту у Вільнюсі Віктор Янукович зупиняє роботу урядової комісії, що готує документи для підписання Асоціації між Україною та ЄС. В цей же час в українському суспільстві відбулася точка неповернення і повного розчарування у чинному президентові і його політиці. Українське суспільство досягло піку активності, що відбулося на тому, що тисячі українців вийшли на Майдан заявити про свій протест існуючій владі.

Поворотною точкою в трансформації образу Віктора Януковича як авторитарного лідера стало побиття студентів та журналістів 1 грудня 2013 на Майдані, що спровокувало наростання агресивності протестного українського суспільства та подальшу ескалацію конфлікту. Прорахунком президента України стало те, що з офіційною заявою з приводу побитих студентів він виступив через кілька днів, що дало опозиціонерам право вважати, що сам президент віддав наказ таким чином розігнати протестуючих.

Своєрідним інструментом політичних маніпуляцій на «Євромайдані» 2014 року стали метафори.

Як у будь-якій війні, має бути територія, де відбуваються події. У даному випадку лідерами опозиції використовувалася цей словесний наратив як «Майдан-гідності», який як наратив мав свої символічні кордони, власні органи самоврядування та внутрішню інфраструктуру, що розділяється населенням. Політичний наратив «Майдан» підкріплювався культурними смислами, а саме – багаторазове виконання національного гімну і гасел «Слава Україні», які свідчили про єдність народу в боротьбі проти влади [10].

Гідність Майдану в риториці лідерів опозиції протиставлялося незаконним діям представників влади, у якій зневірений народ бачив ворога. Спекуляція на протиставленні «свої – вороги» використовувалася з трибуни Майдану лідерами опозиції як фактор маніпуляції. Лідер партії УДАР Віталій Кличко часто закликав українське населення з'їжджатися на Майдан бо «Влада оголосила війну народу України. Але нас більше. І ми будемо разом! Сідайте в машини, маршрутки, автобуси». Проте лідер фракції «Батьківщина» Арсеній Яценюк закликав населення на «Євромайдан» після переговорів з президентом України Віктором Януковичем і робочою групою. Він уточнив, що лідери опозиції продовжують проводити переговори, щоб домогтися реального результату, тому мітингувальники повинні зберігати спокій і не вступати в битву

з силовиками. Наступного дня вже Арсеній Яценюк змінює свою позицію і заявляє, що «ми відповідаємо за життя кожної людини. Тримаємо оборону і ні кроку назад». А через ще деякий час один з представників опозиції режиму Януковича Арсеній Яценюк закликав людей бути активними і нагадав, що «Якщо куля в лоб, то куля в лоб», що стало гаслом згодом. Зміна курсу політичної риторики лідерів Майдану по ходу своїх виступів свідчить про стихійність і відсутність системності в процесі прийняття політичних рішень усіма лідерами опозиції.

Неодноразово лідери опозиційних партій України оголошували з трибуни Євромайдана наступні гасла, проводячи діалог з населенням – «Слава Україні – Героям слава – Слава Україні – Смерть ворогам». У даній метафоричній конструкції, враховуючи політичні реалії ситуації в Україні, «вороги» – представники влади, «герої» – народ України, який вийшов на площу боротися за свою свободу. Ототожнення себе як лідерів народного протистояння на Майдані не було ефективним для лідерів опозиції, оскільки значною підтримкою у мітингувальників вони не користувалися.

На «Євромайдані» відбулась сакралізація подій, про що свідчить гасло охоронців площі Майдану «Голосом народу говорить Бог». Таким чином проводиться не тільки психологічне розмежування «ми – вони», «свої – чужі», «друзі – вороги», а й духовне, що на військовому полі вважається орієнтацією на той чи інший силовий табір.

Ірраціональний бік почуттів народу підсилювала риторика лідерів опозиції, спрямована на численні згадки про «втраченої мрії» приєднання до дружної сім'ї європейських народів. Ситуація кардинально змінилася після першого побиття студентів на Майдані, а також того, що Віктор Янукович в той момент перебував з візитом у Москві, намагаючись вирішити економічні проблеми України. Побиття кількох студентів викликало нову хвилю протестів, ще більше радикальну ніж попередню агітацію на підтримку європейських цінностей. Можна говорити про закінчення першого етапу народного протистояння на Майдані, який полягав у вираженні невдоволення фактом непідписання договору з Євросоюзом.

«Євромайдан» трансформувалася з орієнтації на Європейські цінності в масові акції протесту проти самого Віктора Януковича. Градус радикалізації дійшов до такого ступеня, що звучали гасла фізичного знищення президента України.

Відповідно свою світоглядну картину політичного світу представляла влада. У свою чергу Верховна влада в контексті прийнятих законів 16.01.2014 року охрестила учасників «бойових дій», а також людей, що знаходяться на площі «екстремістами», екс-прем'єр-міністр

М.Азаров у відповідь на факти про загиблих назвав їх «злочинцями». Так, член Партії регіонів Ганна Герман в прямому ефірі Громадське. ТБ сказала наступне: «своїми кроками влада хоче остудити гарячі голови, які рвуться в бій. Вони не знають, що таке війна. Це іграшки в войнушки. Справжня війна – страшна».

Президент України Віктор Янукович в офіційному зверненні до українського народу висловлював жаль про факти фізичного насильства на Майдані, і заперечував тим самим свою причетність до цього. Тим не менше, більшість населення України були впевнені, що Віктор Янукович закріпив свій статус як авторитарного лідера, тому всі накази з приводу Майдану видає особисто.

Прорахунком політичної опозиції було те, що в критичних умовах від них вимагалось єдність думок і рішень, в ситуації коли ідеологічні протидія їх очевидно і по суті вони один для одного також були конкурентами в боротьбі за електорат. Нерідко мови, які вони вимовляли перед мітингувальниками суперечили як настроям населення, так і їхньої спільної позиції. На Майдані також закріпився принцип звітності депутата перед виборцями, незважаючи на те, що в Україні існує тільки вільний мандат, він під революційним натиском трансформувався в імперативний. Наприклад, після перших безрезультативних переговорів з Віктором Януковичем і його робочою групою, Арсеній Яценюк, Олег Тягнибок та Володимир Кличко у виступах перед мітингувальниками на Майдані повідомили, що найголовніші вимоги Майдану, а саме відставка Януковича з поста Президента України неможлива, оскільки президент ніколи на це не погодиться. Віталій Кличко спробував заспокоїти населення неодноразово закликаючи до мирних акцій, які не повинні призвести до кровопролиття, а Олег Тягнибок у відповідній йому манері скандував «Слава Україні», в той час коли від нього як лідера націоналістичної патріотичної партії чекали заклик до конкретних дій. Арсеній Яценюк більш тонко проаналізував настрої мітингувальників на Майдані і закликав до будівництва нової барикади, як оборонної споруди від силовиків, покликаних розігнати Майдан.

У виступах лідерів опозиції простежувався такий недолік їх образів як відсутність харизми, яка б сприяла легітимації їхніх промов перед мітингувальниками. Відомо, що населення відверто виступало проти опозиції, а також їх помірної позиції з приводу недопущення ескалації конфлікту.

Риторика лідерів опозиції змінилася після перших жертв на Майдані. Тоді зі сцени Майдану лідер партії «УДАР» Віталій Кличко повідомив, що відчуває відповідальність перед родичами загиблих і не може закликати людей охороняти барикади. Такої ж риторики дотримувались Арсеній Яценюк та Олег Тягнибок.

Символіка народного протистояння полягала у використанні метафор, гасел.

Модельовання політичного простору пояснюється за допомогою теорії психосемантичного впливу, яка наголошує на зв'язку метафори з процесом мислення [6, с. 123]. У цій концепції свідомість являє собою сукупність понять і образів (відокремлених інформаційних комплексів), що відомі індивіду й становлять альтернативне поле для вибору тієї чи іншої моделі поведінки. Після того, як Майдан перестав бути просто мирною акцією українців проти свавілля політиків, люди для боротьби та протистояння спецпідрозділу МВС «Беркут» об'єднувались у сотні. Ця назва не є випадковою, адже тут вбачається повернення до історичної пам'яті – козацької боротьби за незалежність 1917-1921 років. Йдеться про те, що основою організації Вільного козацтва стала сотня, що набиралася з громадян одного села чи міста не молодших за 18 років і не мала чітко означеної кількості. Сотні волості формувалися в курні, курені – в полки, а полки губернії об'єднувались в Кіш. На той час вільні козаки об'єдналися після розпаду царської Росії задля з метою захисту правди, свободи і соборного народовладдя людей вільної України і священнослужителів Української Православної Церкви. Поділ на сотні відбувався у Самообороні Майдану. Саме слово Самооборона у процесі боротьби з правлячою елітою використовується для протиставлення та наголошення на діаметральній протилежності.

Таким чином, на «Свромайдані» політичні метафори використовували як представники влади, так і опозиції задля впливу на масову свідомість мітингувальників. У процесі боротьби з владою виявився символічний потенціал «метафоричних бурь» українського політичного дискурсу.

Бібліографічний список:

1. Андерсон Р.Д. Каузальная сила политической метафоры / Р.Д. Андерсон. – Е. – 2006. – С. 92.
2. Баранов О.М. Російська політична метафора: матеріали до словника / О.М. Баранов, Ю.М. Караулов. – М., 1991. – 145 с.
3. Будаев Могут ли метафоры убивать? Прагматический аспект политической метафоры / Э.В. Будаев. – Политическая лингвистика. – № 20. – Екатеринбург, 2009. – 74 с.
4. Дацишин Х. Концепт «Україна» в сучасному українському політичному дискурсі: метафоричні моделі і тенденції формування національної мовної картини світу // Комунікативна компетентність правників і їх зв'язки з громадськістю: Зб. наук. пр. – Львів: Львів. ін-т внутр. справ при НАВС України, 2003. – 163 с.
5. Луман Н. Власть / Пер. с нем. А. Антоновского. М.: Пракسيس, – 2001. – 256 с.

6. Політологічний енциклопедичний словник // Упорядник: В. П. Горбатенко.- К.: Генеза, 2004. – 497с.
7. Musolff A. Metaphor Scenarios in Public Discourse / A. Musolff. – 2006. – p. 240
8. Political Language and metaphor: Interpreting and Charging the World / Ed. by T.Carvet , J.Picalo. – London: Routledge, 2008, p.293
9. У суспільстві домінують дві моделі жіночності, – Оксана Кісь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?u_suspilstvi_dominuyut_dvi_modeli_zhinocnosti__okzana_kis&objectId=1083817
10. Майдан: хроніка відчуттів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maidanchronicles.org/#letters>

В статтє проанализированы основные метафорические конструкции, которые использовали во время народного противостояния в Киеве (2013-2014). В тексте акцентируется внимание метафоре как составляющей символической структуры народного противостояния. Также в статье приводятся примеры использования метафор как риторической фигуры в языке представителей власти и оппозиции.

The article analyzes the basic metaphorical structure that was used during the popular opposition in Kiev (2013-2014). The text focuses metaphor as a part of the symbolic structure of the national opposition. The article also gives examples of the use of metaphor as a figure of speech in the language of the authorities and the opposition.

Стаття надійшла до редколегії 21.09.2015

УДК 342.3 – 048.44

Маслов Ю. К., ОНУ ім. І. І. Мечникова

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАДОЮ ТА ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СУЧАСНУ ДОБУ

Розглядаються основні підходи щодо аналізу співвідношення та взаємовідносин між органами державної влади та місцевого самоврядування з урахуванням особливостей сучасної доби, а саме – поширення глобалізаційних процесів в політичному просторі, ствердження в політичному середовищі мережових організаційних форм та неолібералізму як ідеології глобалізації капіталу.